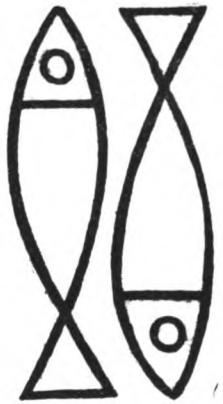

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Om Christus te winnen

In het komende jaar zullen we, als God ons leven en gezondheid geeft, voortgaan met het werk waarmee we ook in 1965 bezig waren.

Dat wil zeggen: we zullen werkzaam zijn in ons beroep; zorgen voor man, vrouw, kinderen; de omgang voortzetten met de mensen met wie we op een of andere manier in gemeenschap staan. Niet minder zullen we onze roeping in de kerk, de politiek, de school en de andere „sectoren“ van het leven vervullen. En we zullen in dat alles — zo zeggen we dat — de strijd voeren voor de eer en het rijk van God. Zo mogelijk nog krachtiger en trouwer dan voorheen!

Ja, dat zullen we doen.

Dat zijn we tenminste van plan.

Maar — vragen we ons wel steeds en met de laatste ernst af hoe we dat zullen doen, hoe we dat kunnen doen?

Weten we wel goed welke grote gevaren ons daarbij van stap tot stap en van uur tot uur bedreigen?

Paulus wist dat wel. Zo grondig als maar mogelijk is. Want hij wist het uit eigen bittere ervaring.

Paulus wist het dat in een mens, in ieder mens, leeft het taaie, onuitroeibare kwaad „iets“ te willen zijn — voor God, in eigen oog en voor de mensen.

Paulus wist dat, omdat dat kwaad jarenlang ongeremd in hemzelf had gewoekerd. Hij wist het, omdat hij er bij zijn prediking het Evangelie ononderbroken op stuitte.

Dat kwaad „iets“ te willen zijn, hebben, doen voor God openbaart zich in de wereld van Gods volk, van Gods kerk in het titanische pogen om uit de „wet“ te leven, om wat te „presteren“ voor God, om wat groots voor Hem tot stand te brengen door een nooit verzwakkende, felle, ja, fanatieke activiteit. Hoe had Paulus jarenlang, zonder zichzelf in enig opzicht te sparen en met de inzet van al zijn krachten en gaven gewoegd voor de God van Israël en voor diens zaak in de wereld!

Ja, Paulus wist het dat ieder mens van nature een „moralist“ is, een mens die zich met alle energie werpt op het verrichten van de morele en religieuze prestaties waarmee hij meent God te kunnen behagen.

Maar — en dat was en bleef voor Paulus het grote wonder in zijn leven — God had in ondoorgrondelijke genade zijn ogen geopend voor dit hoogmoedige, onherroepelijk ten verdere voerend kwaad.

Enkele malen spreekt Paulus daarover. Neen, niet om een stuk autobiografie te geven, maar wél om zijn lezers iets van het hart van het Evangelie te laten verstaan en tegelijk een loflied te zingen op de wijde barmhartigheid van zijn hemelse Vader.

Ja Paulus was aan de oerzonde van hem en van ieder mens ontdekt. Dat was geschied toen Jezus hem als de verheerlijkte Christus was verschenen in de buurt van Damascus. Christus was toen gekomen met de volle uitstraling van Gods genade om hem

te redden van de taaiste en gevaarlijkste zonde waarin een mens leven kan. En in het licht en door de overmacht van die genade had de opgestane Heiland de titanische, religieuze hoogmoed waarvan heel Paulus' bestaan doortrokken was ontmaskerd en verdoemd: Paulus, Paulus, je deed en doet niets anders dan je tegen Mij verzetten en Mij *vervolgen*. Dát was en is in feite de diepste, voor jezelf verborgen drijfkracht van je leven en van al je activiteit.

En toen is in één moment de schone tempel die Paulus voor God had gebouwd, die hij méende voor God gebouwd te hebben, ineenstort. Er bleef daarvan niet één steen op de andere. Hij stond daar bij Damascus voor God en voor Christus opeens als een zondig, schuldig, arm, ellendig, naakt mens. En hij wist het voor goed: *Ik, ik zelf ben niets, heb niets, kan niets, doe niets* voor God. Ik ben de grootste der zondaren. Alleen Jezus Christus, alleen Gods genade die in Christus ook aan mij is geopenbaard, is mijn redding, leven en zaligheid. Paulus was voor God een bedelaar geworden — om dat voor altijd te blijven! En Jezus Christus was van toen af *alles* voor hem.

In zijn brief aan de Filippenzen geeft Paulus op bewogen en indringende wijze een prediking van wat sinds zijn ontmoeting met Christus de essentie van zijn leven geworden was.

Om dat duidelijk te maken geeft hij een opsomming van een reeks dingen waardoor zijn leven gekenmerkt was.

Ik ben, zo schrijft hij, besneden. En wel, zoals dat naar de wil des HEREN behoort, precies op de achtste dag na mijn geboorte. Voorts ben ik van afkomst niet een of andere proselieten-zoon, maar een echte Israëliet. En dan nog wel één die tot de gerenommeerde stam van Benjamin behoort. Daarbij ben ik niet een van die diaspora-Joden, die zo van het joodse leven vervreemd zijn dat ze niet eens hun moedertaal kunnen spreken. Neen, ik stam uit een oeroud, joods-sprekend geslacht dat de voorvaderlijke tradities punctueel en getrouw bewaart. In nationaal en kerkelijk opzicht staat het er daarom met mij zo goed voor als maar mogelijk is.

Toen ik ouder werd en zelf de koers van mijn leven bepalen moest heb ik mij voorts uit volle overtuiging aangesloten bij de partij van de orthodoxe, wetsgetrouwe volksgenoten. Met hen heb ik de antithese tussen de ware dienaren van Jahweh en de vrijzinnige, verwereldlijkte joden met ijzeren consequentie gehandhaafd. Ik had een afschuw van alle halfheid en met alle kracht heb ik mij verzet tegen de slappe moraal en verwaterde godsdienstigheid welke zich steeds meer in mijn volk openbaarden. Mijn volksgenoten die geloofden dat Jezus van Nazareth een Messias is die aan goddelozen uit genade de zonden vergeeft, heb ik met alle kracht vervolgd. Met heel mijn ziel, zonder ooit iets voor mijzelf te zoeken, gaf ik mij aan de dienst des HEREN. Wanneer men mij de geboden der wet voorhield kon ik naar waarheid getuigen dat ik die ge-

houden had van mijn jeugd af aan! Ik was een jonge man, die in ieder opzicht oprecht, wetsgetrouw, onberispelijk en vroom leefde voor het aangezicht van de God van Israël.

Ja, zo was Paulus naar eigen getuigenis!

Maar over dit leven velt Paulus nu een vernietigend oordeel. En hij verzekert dat hij daar radikaal mee gebroken heeft. Hij acht dat alles zelfs „schade“ en „drek“! Het is allemaal „vlees“. Dat wil zeggen: het is allemaal uiting, werk, bezit van de mens die in feite los is van God. Het is allemaal resultaat van wat een mens door eigen ploeteren en worstelen wil en ook kan bereiken. Het moge naar het oordeel van anderen nobele prestaties, edele moraal, zelfverloochenende dienst, verheven religie zijn — het is in de ogen van God geraffineerde zelfzucht. Het is alles de ontplooiing van een mens, die zichzelf zoekt, zichzelf verwerkelijkt, zichzelf handhaaft. Het is de manifestatie van een mens die ook, ja vooral wat zijn morele prestaties en zijn religie betreft in zijn eigen ik bevangen blijft en dat ik cultiveert en verheerlijkt — ook al noemt hij daarbij Gods Naam en al bezweert hij daarbij Gods hulp en genade niet te kunnen missen.

Ja, zó spreekt Paulus.

Zó oordeelt hij over zijn vroegere leven.

Neen, hij veroordeelt hier niet het streven naar aardse goederen en werelds, zondig genot. Paulus spreekt hier helemaal niet over „zonden“ en „wereldse genietingen“. Hij heeft het hier over een „winst“, over „schatten“, die voor ieder „religieus“ mens zijn hoogste rijkdom uitmaken. Want hij heeft het over het sacrament van de besnijdenis, over het toebehoren tot de kerk van het volk des verbonds en over de zedelijkheid en diepe vroomheid die hij met de inzet van heel zijn persoon had nagejaagd! Dát alles is „vlees“. Dát alles heeft hij als „verlies“ leren kennen. Dát alles heeft hij als „drek“, als „vuilnis“ voor goed weggesmeten!

Als vanzelf vraagt men zich, dit alles lezend en verwerkend, af: moest, mocht Paulus over dat vroegere leven van hem wel een zo vernietigend oordeel vellen en er zo radicaal mee breken? Was daar toch niet veel goeds in? Had hij niet, ondanks alle fouten en zonden God oprecht lief? En gaf hij zich niet, ondanks alle gebreken die ook hem daarbij aankleefden, onzelfzuchtig en met volle overgave aan de dienst des HEREN? Was zijn leven voorts niet een toonbeeld van hoge moraal? En was het, wat het godsdienstige betreft, niet uiterst stipt? Was dat allemaal nu helemaal *niets*? Moest daar nu zo resoluut en zonder meer een streep door worden gehaald?

Maar wat men met nog meer klem vragen moet: Mag men ooit zo over de besnijdenis spreken als Paulus dat hier doet? De besnijdenis is en blijft toch altijd — wát de mensen er ook mee mogen doen en wat ze ervan mogen maken — een daad, een *gave* van God, een *teken van zijn verbond*? En is het eigenlijk niet goddeloos dat Paulus zó oordeelt over zijn toebehoren tot het verbond en het opgenomen zijn in de kerk des Heren?

Zeker, in die tijd werd het verbond waarin God met zijn volk leefde op allerlei wijze geschonden. En de kerk verkeerde toen in diep verval. *Maar mag men ooit over het opgenomen-zijn-in-het-verbond en het lidmaatschap der kerk zó oordelen als Paulus dat doet?* Die zijn beide toch als zodanig altijd gaven, voorrechten die God in genade aan zijn kinderen geeft? Schreef Paulus zelf niet meermalen dat de besnijdenis en de verbonden de grote weldaden zijn welke de God van Abraham, Izak en Jakob aan zijn volk blijft geven hoe het ook van Hem afvalt? Ja, heeft Paulus niet zelf dat geweldige woord neergeschreven dat, al zijn de kinderen des verbonds ontrouw aan hun God en al verachten ze de besnijdenis en het kinschap van God nog zo erg, God van zijn kant hen ondanks dat alles trouw blijft; dat daarom zijn woord en belofte, en dus ook de besnijdenis, als het teken daarvan, onverzwakt voor hen blijft gelden en dat deze onveranderd en onveranderlijk blijven wat ze naar hun oorsprong en wezen zijn, namelijk de bewijzen van Gods ondoorgrondelijke liefde voor het volk van Israël?

En toch ondanks dit alles *verdoemt* Paulus heel zijn vroeger leven en breekt hij er radicaal mee.

Waarom hij dat doet?

Wel, hij had Jezus Christus, de levende, verheerlijkte Heiland, waarachtig ontmoet! Jezus Christus openbaarde zich aan hem. En door deze ontmoeting, deze openbaring was het volle licht over zijn leven opgegaan. Hij had met verbijstering opeens ontdekt dat het eigenlijke, diepste, allesbeheersende van zijn werken, zwoegen, leven bestond in *een fanatieke zelfhandhaving en daarom in een verbitterde strijd tegen Gods genade*. Het was één taai worsteling om niet als goddeloze, als ellendige, als zondaar voor God te staan. Heel zijn leven — met name-loze ontzetting doorzag hij het — was één verbeterd verzet geweest tegen de liefde van God, tegen de God aller genade, Die hem ertoe wilde brengen op de knieën te vallen met de belijdenis van het radicale en totale faillissement van zijn leven. Zo in hem plaats te maken voor zijn verlossende genade zoals Hij die in Jezus Christus had geopenbaard, die genade in hem te doen triumpferen en hem zo te doen leven als zijn kind.

En daarbij had Paulus nog wat ontdekt. Iets dat hem met dodelijke ontzetting vervulde.

Het was dit dat doen hij zichzelf handhaafde en in religieuze hoogmoed Gods genade in Jezus Christus afwees, al de weldaden welke God hem geschonken had en bleef schenken — besnijdenis, beloften en alle andere gaven — veranderd werden in een oordeel! Wat naar zijn eigenlijke aard zegen was werd een vloek. Wat voedsel was ten leven werd een instrument van de dood. Paulus had in eigen leven ervaren de huiveringwekkende verschrikking van het oude profetische woord dat, wanneer de kinderen van God Hem gaan verlaten en vergeten, Hij de zegeningen welke Hij hun eenmaal gaf, verandert in een vloek (Mal. 1 : 2).

En toen werd voor Paulus heel zijn vroeger bestaan een gruwelijk schouwspel. Eén drama van opstand, van verachting, van haat tegen God. En dat alles in de leugachtige gestalte van hoge moraal, preciese godsdienstigheid en zelfverloochenende activiteit voor God en zijn zaak.

Dit alles was voor Paulus een verpletterende ervaring geweest die in volle scherpte en verschrikking in zijn ziel bleef gekerfd. Ze is met volle kracht in hem blijven voortleven en resonneert onophoudelijk in de ootmoedige schuldbelijdenis die telkens uit zijn brieven opklinkt: Ik, de geringste der apostelen, de minste der heiligen, de godslasteraar, de vervolger, de geweldenaar (1 Kor. 15 : 9; Ef. 3 : 8; 1 Tim. 1 : 12).

In de ontmoeting met Jezus Christus was voor Paulus het licht opgegaan over de duisternis, de afgrondelijke verdorvenheid van zijn in het wezen der zaak zo radicaal God-loos bestaan.

Maar in onlosmakelijke samenhang daarmee was nog iets geschied. Iets dat oneindig méér was dan dit eerste. Iets dat het heerlijk positieve was naast en tegenover dat huiveringwekkende negatieve. Iets dat leven was naast en tegenover de door hem in zich geschouwde dood. In de ontmoeting met de verheerlijkte Christus was Deze namelijk eens en voor goed *alles* voor Paulus geworden. Hij wist, zag, geloofde toen opeens dat Jezus Christus zijn zonde en hij Christus' gerechtigheid was geworden. Hij wist, zag, geloofde het dat hij mét Christus was gekruisigd maar tegelijk ook met Hem was opgestaan!

Jezus Christus was bij Damascus voor goed zijn gerechtigheid, heiligheid, verlossing, leven, vrede, blijdschap geworden. Van toen af wilde Hij niets anders weten dan Jezus Christus en Die gekruisigd. Het wonderlijke, ondoorgrondelijke, dat de Here der heerlijkheid de machteloze, vernederde, gekruisigde werd was voor goed voor Paulus de onuitputtelijke bron van zijn leven, denken, spreken, werken geworden. Het ging er hem in zijn bewogen bestaan nu alléén om te vatten hoe groot de breedte en diepte en hoogte is van de liefde van Christus die alles te boven gaat.

Om der wille van deze Christus heeft hij met ontzetting, maar tegelijk toch ook met vreugde, alles wat vroeger de grote rijkdom van zijn leven was als verlies beschouwd en

als vuilnis weggeworpen. Want hij had het ingezien dat zonder Christus en buiten Christus — hij had het ingezien dat als Jezus Christus niet *alles* voor hem was, ook Gods rijkste gaven een vloek en het meest overgegeven dienen van God geconcentreerde ongerechtigheid is. Hij had het ingezien dat Christus het „einde” der wet is. Paulus' enige begeren was voor altijd: in Christus bevonden te worden niet met een eigen rechtvaardigheid, maar met de rechtvaardigheid van het geloof in Christus, de rechtvaardigheid uit God op grond van geloof.

Kortom: het ging hem van toen af alleen om Christus te kennen en de kracht van zijn opstanding. Het ging er hem in alles en boven alles en altijd en overal om Christus te winnen. Heel Paulus' oeuvre is een lang volgehouden extatisch loflied op zijn Heer en Heiland die hem kocht met zijn bloed en hem voor eeuwig maakte tot een kind van God.

Hoe zal het met onze kerken en met ons zijn in 1966?

Als Jezus Christus niet *alles* voor ons is, als het er ons niet alleen om gaat Christus te winnen zal *alles* wat we doen niets dan ongerechtigheid zijn, al lijkt het nog zo orthodox en getrouw.

Maar als we met Paulus belijden dat we *niets* zijn, dat we voor God niet meer zijn en blijven dan bedelaars en we in en bij alles alleen maar Christus zoeken te winnen zullen we léven en vrede en blijdschap ontvangen.

C. V.

Nieuw zicht op de verhouding Rome-Reformatie?

III.

5. Leert Rome nog de transsubstantiatie?

We komen tot het laatste punt in de huidige discussies tussen Rome en de Reformatie, dat we in deze artikelen aan de orde willen stellen. Ik heb het oog op het voor onze onderlinge verhouding eeuwenlang zo centrale punt van de leer van de transsubstantiatie. Berkouwer stelt het in zijn boek niet aan de orde, wat ik betreur. Misschien omdat het niet op het concilie tot dusver in bespreking kwam. Hoewel: ook in zijn bespreking van de mariologie gaat hij ver buiten hetgeen op het concilie ter sprake kwam. Het is een punt dat Van Ruler in zijn boek breed bespreekt. Van Ruler pakt de dingen geheel anders aan dan Berkouwer. Ik denk dat onze dominees de boeken van Berkouwer gemakkelijker lezen dan die van Van Ruler. Men moet de moeite nemen in diens denkwijze in te komen. Er is een groot verschil van aanpak tussen beide theologen. Om een beetje een wijdse vergelijking te maken: het is een verschil als tussen Kuiper en Bavinck. Terwijl Berkouwer er, als destijds Bavinck, op uit is ons uitvoerig uit de geschriften van de roomse theologen verslag van de discussies te doen, werkt Van Ruler volgens de positieve methode, veel meer synthetisch dan analytisch. Bij hem vinden we in zijn boek geen enkel citaat. Zelfs niet de bespreking van Schriftgegevens, wat we een tekort vinden. Berkouwer laat de Schrift zelf veel meer aan het woord komen, wat een grote verdienste is. Van Ruler is een man die vanuit bepaalde stellingen zijn eigen standpunt en dat van de tegenstander tot het laatste toe dóórdenkt. Daardoor stoot hij soms dieper door in het vraagstuk dan Berkouwer. We lezen zijn boek evenzeer met vaak gespannen aandacht. Ik zal hier niet zijn beschouwingen over het ambt in de kerk opnieuw releveren, hoewel die aandacht verdienen. Het gaat mij nu om zijn exposees over het Heilig Avondmaal. Daarin brengt hij de kwestie van de transsubstantiatie ter sprake. Ik weet niet of wij Van Ruler recht doen door zijn theologie te typeren als een mystieke theologie, zoals dr. Trimp onlangs deed. Ik houd niet van die generale typering.

Het gaat, dacht ik, vooral om wat zulke theologen inhoudelijk beweren. Van Ruler bouwt zijn visie op het avondmaal op vanuit zijn bespreking van het sacrament als zodanig. In het sacrament zijn God en de mens samen, wordt de mens erkend in zijn eigen zelfstandigheid tegenover God. In het sacrament wordt de mens "niet aangerand en verkracht. Hij wordt ten huwelijk gevraagd. ... Hij geeft van binnen uit het jawoord".¹⁶⁾ In het avondmaal geven God en de mens elkaar een kus, "zij vieren de bruiloft, zij leven in het huwelijk. Dat is de essentie van het avondmaal".¹⁶⁾ Hier verweert Van Ruler zich tegen de roomse depreciatie van het avondmaal in de communio van de mis. De avondmaalganger komt tot een eigen daad. Het gaat maar niet om het passief ontvangen van de getranssubstantieerde ouwel. De avondmaalganger "moet opstaan, toetreden, zelf nemen en zelf eten. Dat is zijn "daad".¹⁷⁾ Maar wat geschiedt er in het avondmaal? De reformatische theologie spreekt bij het avondmaal van de unio sacramentalis, en de fraseologia sacramentalis. Dat wil zeggen: in het avondmaal verbindt God zijn heil aan het teken van brood en wijn, en deze unio is zo innig, dat de Schrift over het brood en de wijn spreekt als het lichaam en bloed van Christus. Men denke hierbij aan de formulering van vraag 79 H.C.: "Waarom noemt dan Christus het brood zijn lichaam en de drinkbeker zijn bloed, of het nieuwe Testament in zijn bloed en Paulus de gemeenschap des lichaams en bloeds van Christus? Dat is de fraseologia sacramentalis: de sacramentele spreekmanier. Van Ruler verbindt nu deze gereformeerde leer omtrent de unio sacramentalis en de fraseologia sacramentalis zo met elkaar, dat hij concludeert: "De unio sacramentalis maakt de phraseologia sacramentalis tot de enig zinvolle en de enig mogelijke manier van spreken over het sacrament. Wij kunnen daar niet preciezer over spreken dan de Heilige Geest".¹⁸⁾ En zo komt hij tot de wel enigszins verbluffende conclusie: "Wanneer men deze twee dingen bedenkt, dan staat deze gereformeerde leer van de consecratie van de elementen tot dit andere gebruik niet zo ver af van de rooms-katholieke leer van de transsubstantiatie. Ik houd het er dan ook voor, dat we over dat punt nauwelijks behoeven te strij-

den. In ieder geval behoeft deze kwestie niet kerkplitsend te zijn".¹⁹⁾ Van Ruler acht de gereformeerde leer en de rooms-katholieke, wat de **intentie** betreft, niet zo heel ver van elkaar te liggen, al blijven wij tegen de "theorie, waarin deze intenties zijn uitgedrukt", bezwaar maken.

Zijn deze conclusies niet te lichtvaardig? Is zo een eeuwenoud geschil op te lossen? Zijn zulke uitspraken wel in overeenstemming met de huidige stand van zaken in de rooms-katholieke theologie? We vragen hier aandacht voor een discussie, welke in 1962 tussen roomse theologen hier te lande plaats vond in verband met een referaat van dr. S. G. M. Trooster s.j. over "De eucharistische werkelijke tegenwoordigheid van Christus in de hedendaagse protestantse en katholieke theologie". Dit referaat en het verslag van de discussie zijn opgenomen in het jaarboek 1962 van het Werkgenootschap van katholieke theologen in Nederland. De referent gaf in zijn voordracht een breed exposee van de lutherse en calvinistische avondmaalsleer. We laten nu rusten dat Calvijn er wat schraal afkwam. Maar belangrijk is, dat de referent van oordeel was dat in de katholieke dogmatische handboeken wel veel gespeculeerd werd over wat hij noemt de "kosmologische" tegenwoordigheid van Christus in de eucharistische maar de behandeling van zijn "Heilsgeenwart", zijn heilrijke tegenwoordigheid, "ten enenmale ontbreekt".²⁰⁾ Hij wilde dit hartstuk van de reformatische avondmaalsleer integreren in de katholieke leer. In dat verband kwam hij tot merkwaardige uitspraken, waarin we de huidige nieuwe theologie als het ware bij de knopen van de jas pakken. Hij wil nl. voorstellen, "dat de werkelijkheid die het concilie van Trente in de uitdrukking "transsubstantiatie", "convenienter et proprie", "aptissime" (d.w.z. allergeschiktst) geformuleerd achtte, zonder meer als geloofswaarheid moet aanvaard worden". Wie mijn artikel met enige aandacht gelezen heeft (wat de schrijver hoopt) zal zich herinneren, hoe ik er op wees, dat H. Bouillard de stoot gaf tot de nieuwe theologie door te onderscheiden tussen "affirmaties" en "representaties" van de geloofsleer: de blijvende inhoud en de tijdgebonden formulering. Trooster betoogt hier dus, dat wij de "affirmatie" van Trente, waar het Trente werkelijk om ging, in het geloof moeten aanvaarden. Maar hij distantiëert zich tegelijk van de representatie nl. de formule "transsubstantiatie". En met een onverbloemde eerlijkheid vervolgt hij dan: "Iets anders is het, dat de **theologie rond dit mysterie** zich momenteel in een duidelijke impasse bevindt".²¹⁾ De moeilijkheid is volgens hem niet eens, dat wij de traditionele speculatieve verantwoording met behulp van de thomistische substantia-accidens categorieën niet meer aanvoelen".²²⁾ De lezer schrikte niet: hij zal zich van de catechisatie herinneren dat zijn dominee hem leerde, dat volgens de roomsen wél de substantie van brood en wijn veranderen in lichaam en bloed des Heren, maar niet de eigenschappen: de substantie houdt zijn vorm, kleur en smaak van brood en wijn. Welnu, die verouderde roomse transsubstantiatieleer is volgens deze referent niet langer houdbaar. Het gaat om de tegenwoordigheid van Christus in het avondmaal: die affirmatie wil hij vasthouden, maar de representatie, de z.g. transsubstantiatieleer, waartegen vraag 79 H.C. opponeerde, zet hij zonder meer overboord. Daarin zegt de referent later, heel geleerd, wordt het "kosmologisch wonder" geïsoleerd van de heilstegevoerdigheid van Christus. Het is hoogst interessant in de ook in het jaarboek afgedrukte discussie de moeilijkheden van de roomse dogmatici met het leerstuk van de transsubstantiatie te volgen. Het leerstuk in zijn oude vorm heeft kenmerklijk afgedaan. Hoe nu? Sommige theologen roepen allerlei wijsgerige categorieën te hulp om eruit te komen. Prof. Schillebeeckx sprak het verlossende en kennelijk het leidinggevende woord. Hij was van oordeel dat zowel de substantie van het brood als de accidentia veranderen. En hier raakt hij aan wat Van Ruler schreef over de reformatische opvatting van de unio sacramentalis en de fraseologia sacramentalis. Het brood blijft brood, aldus Schillebeeckx: het blijft fysiek brood. Dat is de breuk met de oude transsubstantiatieleer. Maar, vervolgt hij, "Ik mag niet zeggen, dat er na de consecratie nog brood is zonder meer".²³⁾ M.a.w.: we kunnen over het avondmaalsbrood in de werkelijkheid van het avondmaal alleen spreken vanuit de unio sacramentalis en de fraseologia sacramentalis. Zo gezien is er inderdaad een geweldige verschuiving gekomen sinds de debatten van de reformatietijd. Natuurlijk: dit is theologie. De uitspraken van Trente staan nog recht overeind en er zullen geen theologen in de roomse kerk zijn, die er aan

vast willen houden. Maar het zou mij niet verbazen als Van Ruler zijn beschouwingen hield tegen de achtergrond van de boven door mij geleverde discussies. Al noemt hij ze niet, hij heeft ze stellig gelezen. Het is in het licht van heel de ontwikkeling van de leer omtrent het avondmaal te betreuren, dat een knap dogmaticus als G. P. Hartveld die enkele jaren geleden bij prof. Berkouwer promoveerde op een dissertatie over de reformatische avondmaalsleer, zo kritisch staat tegenover de avondmaalsleer van Calvijn en zelfs vanuit die kritiek een tegenstelling construeert tussen het spreken over het avondmaal door de nederlandse geloofsbelijdenis en de H. Catechismus. Hartveld benadert Calvijns avondmaalsleer te rationeel. Niet voor niets heeft Calvijn heel zijn leven getracht een brug te slaan tussen Luther en Zwingli. De unie met Christus in het avondmaal was voor Calvijn een realiteit. Het gaat in het avondmaal niet slechts om de gedachten aan iemand die lang geleden gestorven is, maar om de gemeenschap met de gestorven en opgestane en in de hemel presente Christus, die ons in het avondmaal deel geeft aan zijn lichaam en bloed. De Catechismus heeft dat in de zondagen 28 en 29 bijzonder zorgvuldig en evangelisch onder woorden gebracht. Ze herinneren sterk aan de avondmaalsleer van Calvijn.

6. Hoe benaderen wij de controverses?

Zo is er veel in de roomse theologie in beweging. Is er uitzicht, perspectief? Is er een nieuw zicht op de oude controverses? Moeten wij ons traditionele beeld van Rome loslaten? Het is in de huidige situatie niet zo gemakkelijk daarop een naar alle zijden verantwoord antwoord te geven. Ik denk hier aan de manier, waarop vandaag door Rome over Luther wordt geschreven. In het begin van dit artikel noemde ik het boek van Todd. Ik vind dat een bijzonder goed boek. Ik kan ieder die nu eens in een niet al te breed bestek een boek over Luther wil lezen, aanbevelen het aan te schaffen. Het is op de manier van de moderne biografie geschreven: levend, de mens Luther naar voren halend uit de traditionele kaders. Het is wel een totaal ander geluid over Luther dan wat van roomse zijde in het begin van deze eeuw gehoord werd b.v. in het geruchtmakende boek van Denifle "Luther und Luthertum" (1904), waartegen H. H. Kuyper zo'n voortreffelijke Lutherstudie schreef in het gedenkschrift van de kerkhervorming uit 1917. "Wij moeten", schrijft Todd, "het beeld loslaten van een Luther die een buitensporige schurk of een buitensporige held was. Hij was een augustijner monnik, met een goed verstand, godvruchtig opgegroeid, die in zijn geestelijk leven door diepe angsten gekweld werd, en die zijn persoonlijk dilemma te boven was gekomen door een hernieuwde bijbels theologische bezinning". En later: "Luthers boodschap was niet enkel de, veeleer strenge, theologie van rechtvaardiging, maar de terugkeer naar de nieuwtestamentische thema's van het vaderschap van God, het zenden van de Zoon, de boodschap van de Zoon, die een boodschap was van liefde en vergeving voor alle mensen".²⁴⁾ Het gaat mij nu niet om de vraag of wij Todds typing juist achten. Hier wordt over Luther geheel anders dan vroeger geschreven en een poging gedaan zijn intenties recht te doen.

Hoe hebben wij nu de huidige controverses te taxeren? Wat is er wél en wat is er niet sinds de dagen van de grote Reformatie veranderd? Berkouwer en Van Ruler hebben het er beiden moeilijk mee. Ze zijn in ieder geval echt niet halverwege tot Rome bekeerd! Van Ruler zoekt het in een principiële verschillende benadering van het heil. Bij Rome wordt de leer van de kerk, van het heil en van de sacramenten, feitelijk heel de visie op het christelijk geloof, opgebouwd vanuit de christologie. De Reformatie daarentegen benadert alles vanuit de pneumatologie, zij doet recht aan het werk van de Heilige Geest. Het zou te ver voeren hier breed op in te gaan. Het is wel een bijzonder boeiende en instructieve benadering van de controverses. Ik zou niet graag willen zeggen dat hiermee het laatste woord gesproken is. Ik ben wel van oordeel dat het een vruchtbaar denkpatroon is. Men bestudere hiervoor de boeken van Van Ruler zelf. "Het eigenlijke verschil", aldus Van Ruler, "is bevindelijk van aard; het ligt in de wijze, waarop wij ons bevinden in de handen van God".²⁵⁾ Dat is scherp en juist getypeerd. En stellig is juist dat Van Ruler aan het slot van zijn boek het verschil ook zoekt in de geheel andere plaats van de leek in de roomse kerk. Het is de moeite waard enige tijd het zaterdagnummer van "De Volkskrant" te lezen. Dan komt men er wel achter, hoe kritisch de leek vandaag ingesteld is tegenover wat er in de

TE BERDE

Na lezing van het artikel van de heer Basoski in het oudejaarsnummer van het Gereformeerd Gezinsblad, heb ik het blad met een zucht neergelegd. De jaarlijks weerkerende lol van het doorsnuffelen van de nieuwaarsadvertenties — op zoek naar wensen van vrienden en bekenden — was er voor mij af.

En ik heb bij mezelf zitten denken: Waarom toch br. Basoski, waarom?

Laat ik de vragen, die bij mij opkwamen, maar hardop zeggen.

In het artikel van de heer Basoski wordt gewag gemaakt van veel strijd en van veel moeiten in onze kerken gedurende het afgelopen jaar.

Inderdaad, het was een jaar van malaise.

Hoe komt dat? Wie draagt de schuld daarvan? Wat zijn de oorzaken?

Ach, broeder Basoski, het is een welbekend feit dat mijn kerkelijke vrienden en ik Uw standpunt inzake de „doorgaande reformatie" niet delen. We weten het: we worden aangezien als mensen die aldoor achterom kijken, als mensen die langs het lijntje staan, als mensen die verraad plegen aan de hoge en geheel unieke roeping onzer vrijgemaakte kerken.

Het zij zo! Maar ik vraag U: wij kunnen toch niet de oorzaak zijn van Uw verontrusting over de malaise in onze kerken; de vele moeiten kunnen toch niet aan óns toegerekend worden?

We zijn altijd maar een kleine minderheid in onze kerken geweest; we maakten maar 10, hoogstens 15 % van het totaal aantal zielen uit. Macht in kerkelijke vergaderingen of invloed door kerkelijke bladen hebben we nagenoeg nooit bezeten.

Waarom laat gij U nu verontrusten? Bouw toch verder aan Uw eigen vrijgemaakte wereld! Laat U toch niet ophouden door die achteromkijkers, door die lafaards, door die verraders! Bouw aan Uw eigen kranten, bouw aan uw eigen G.P.V., bouw aan Uw eigen maatschappelijke organisaties, bouw aan uw eigen culturele organisaties, bouw aan uw vrijgemaakte scholen! En bouw uw eigen kerk!

We zijn altijd maar een minderheid geweest, en aan die minderheid kan het toch niet liggen dat gij nu moet klagen. Wij hebben het tempo van de doorgaande reformatie" al sedert het noodlottige Amersfoortse congres in 1948 nooit kunnen vertragen; zouden wij er nu ineens wél toe in staat zijn? Vreemd!

Ge hebt nog steeds de macht. En ge hebt nog steeds de invloed. Waarom dan zoveel zorgen?

Of is er toch nog iets anders aan de hand? Stelt het leven misschien toch nog vragen, waar de „doorgaande reformatie" het antwoord op moet schuldig blijven? Zou het dan toch niet waar zijn, dat onrecht en bedrog middelen zijn om het hoge doel van de doorgaande reformatie te heiligen? Zou het dan toch nog mogelijk zijn, dat medebroeders en medezusters zich zo onvoorwaardelijk binden aan de Schrift dat zij vragen gaan stellen over Bijbelse fundering van bepaalde gedeelten van de belijdenis en van bepaalde identiteitstrekkens van de vrijgemaakte kerken?

Maar neen, br. Basoski, jaag de twijfel uit uw hoofd! Gord U aan tot de strijd! Voltooi uw vrijgemaakte burcht! My home is my castle!

Maar toch nog een enkele vraag. Bent U er wel geheel zeker van dat de geloofskracht, die in de woorden „doorgaande reformatie" ligt opgesloten, niet in grotte mate is verbruikt? Welke bijdrage levert de „doorgaande reformatie" aan de doorwerking van het evangelie van Jezus Christus in een wereld die de gekruigde Heiland zo zeer van node heeft? En bent U er wel geheel zeker van dat U niet vervalt in de zonde van Uzza, die de ark des Heren trachtte veilig te stellen, maar zich tezelfdertijd vergreep aan de heiligheid van God?

roomse kerk gebeurt. Men vraagt zich dan zelfs af hoe lang dit door kan gaan.

Berkouwer denkt niet gemakkelijk over de controversen. Hij ziet een radicaal verschil "tussen een vaag oecumenisme, dat uit een ongenueanceerd eenheidsverlangen opkomt en niet tot waarachtige eenheid leiden kan en de bezinning over de oecumenische vraag, wat de eenheid in Christus betekent en hoe het mogelijk is, dat deze eenheid bedreigd en gefrusteerd werd".²⁶⁾ Er is geen sprake van dat Berkouwer lichtvaardig over de verschillen oordeelt. Hij is wel sterk geboeid door het gemeenschappelijke bij Rome en de Reformatie in de confrontatie met de problematiek van de moderne wetenschap en het moderne leven. Rome en wij zien ons gesteld voor dezelfde uitdaging wat betreft de vragen die de moderne evolutieleer, antropologie, psychologie en sociologie stellen aan het christelijk geloof. Misschien denkt hij wat te argeloos over de invloed van het moderne denken op de nieuwe theologie in de roomse kerk. Er is geen reden de nieuwe theologie te zien als een voortzetting van de modernistische stroming in de Catholica vóór de eerste wereldoorlog. Aan de andere kant: hier en daar gaat ze over de scherpte van een scheermes tussen het christelijk geloof en de moderne wetenschap. Men denke aan de opgang die de boeken van Teilhard in roomse kring maken. Intussen: de vragen van de moderne wetenschap hebben de gereformeerden, sinds zij door het calvinistisch reveil van Abraham Kuyper heengingen, altijd geboeid. Veel meer dan bij de oude afgescheidenen het geval was. Berkouwer is daarin voluit een theoloog uit de Gereformeerde Kerken die reeds in de twintiger jaren met het conflict tussen geloof en moderne wetenschap intensief geconfronteerd werden. Daar ligt ook het verschil tussen theologen als Berkouwer en Van Ruler. De laatste laat deze vragen bijna met soevereine minachting liggen. Het gaat hem vooral om de soteriologie, de leer aangaande het heil en de verlossing. Daarom is er bij Van Ruler soms een meer existentiële confrontatie met Rome vanuit de centrale posities van het geloof, vanuit de leer van de vrije genade en vanuit het evangelie der rechtvaardiging. Berkouwer zal straks zijn zilveren jubileum vieren als hoogleraar. Ik wilde wel dat meerderen onder ons een andere opstelling tegenover hem en zijn werk konden vinden. Natuurlijk: 1944 ligt tussen hem en ons. Dat willen wij niet vergeten. Dat bittere conflict moest eindelijk eens tussen hem (met anderen) en ons tot de bodem kunnen worden uitgepraat. Is dat tussen christenen onmogelijk? En sluit dat een positieve instelling uit tegenover zijn voor de gereformeerde theologie in zoveel opzichten vruchtbare levenswerk? Er ligt iets onvolwassens in, dat men het onder ons soms niet verder brengt dan 'n beslist onverantwoorde polemiek. De driestarschrijver in "De Poortwake" disqualificeerde alleen maar zichzelf, toen hij het had over het "waarnemertje spelen" door Berkouwer en prof. J. T. Bakker toonde in het "Geref. Weekblad" aan hoe ongerijmd en onhoudbaar het was, dat prof. Kamphuis Berkouwer vergeleek met de moderne Zaalberg uit de vorige eeuw.

We moeten maar nuchter blijven tegenover de huidige ontwikkeling van de roomse kerk en theologie. Er is nog geen reden ontijdig hoera! te roepen. Er is wel reden het traditionele beeld in revisie te nemen. Er zijn verschuivingen en er is alle reden de verdere gang van zaken met interesse te volgen. Hoe lang zal de interpretatieve methode het houden? Zal de spanning tussen de historische representaties en de affirmaties van de Schrift het houden? Het meest boeiend in de huidige situatie is zeker dat Rome en wij als belijdende reformatoren christenen ons voor dezelfde grondproblemen gesteld zien. Het gaat m.i. ten diepste om de waarde, de betekenis en de houdbaarheid van de traditie in een hernieuwde confrontatie met het evangelie. Onder de geweldige druk van de moderne wetenschap, het existentialistisch denken en de toenemende ontkenning van Europa komt er onder de christenheid een toenemende kritische instelling tegenover hetgeen er uit de traditie van eeuwen tot ons kwam. Daar is de huidige christenheid over in beweging! Zoals er bij Rome een veel kritischer instelling kwam tegenover het traditionele dogma, is dat bij ons het geval met de confessie. Er is de neiging deze kritischer te bezien dan in lange tijd het geval was. Er kwam de laatste decennia ook meer oog voor de wijsgerige achtergrond van bepaalde confessionele uitspraken en van het denken van de reformatorische theologie uit de zestiende en zeventiende eeuw. Men vergeet niet dat de strijd in de dertiger en veertiger jaren hier al mee samenhang. In de vrijmaking verwierven wij leeruitspraken die

stamden uit een eerbiedwaardige theologische traditie. Men denke aan de strijd tegen de scholastiek in die tijd door mannen als Dooyeweerd, A. Janse, Vollenhoven en Woelderink. Janse had al vroeg een scherp oog voor deze kwesties. Er zit iets moderns in zijn geschriften in de goede zin. Hij zocht een uitweg van de spanningen die hier rijzen in het lezen van de confessie tegen de achtergrond van de Schrift. En de door zijn geschriften gevoede stroming in onze kerken heeft daar terecht op dit ogenblik oog voor. Dat moet ons voorzichtig maken in de waardering van een brochure als die van dr. Arntzen. Deze is zeker niet in alles voor ons aanvaardbaar. Er steekt een theologisch denken achter, dat eerder traditioneel is dan schriftuurlijk en het zou een verspelen zijn van veel waarvoor wij in de dertig jaren inzicht kregen als wij — uit reactie! — hem in alles bijvielen. In de epiloog van zijn boek zegt Berkouwer dat de kerk momenteel gesteld wordt "voor haar eigen vragen aangaande het grondpatroon van haar verkondiging van het evangelie".²⁷⁾ Daarin legt hij zeker één van de grondmotieven bloot die in het boven besproken aan de orde kwamen. De confessie, héél de christelijke traditie, appellabel aan de Schrift! Dat was één van de grondaxioma's van de gereformeerde kerk. Dat betekent niet dat wij lichtvaardig maar alles op losse schroeven moeten zetten en ons moeten overgeven aan een oeverloos experimenteren. Het gevaar van individualistisch optreden is hier niet gering. Dat kan veel in de kerk stuk maken. Aan de andere zijde: confessionalisme en verstarring is een gevaar dat de orthodoxie menigmaal bedreigde en dat de kerk vaak onvruchtbaar maakte in het verstaan van vragen, die vooral jongeren bezig hield. Hoevelen heeft ze daardoor van zich vervreemd!

Berkouwer pleit ergens voor openheid, moed en confrontatie. Dat zijn christelijke deugden die de kerk in tijden als deze stellig nodig heeft. Ze sluiten beslist niet uit, dat de kerk pilaar en vastigheid der waarheid is in een tijd, waarin veel op losse schroeven wordt gezet. En zou het — tenslotte — onmogelijk zijn dat die gedeelten van de middeleeuwse kerk die niet door de stroomversnelling van de reformatie zijn heengegaan, eindelijk de traditionele kaders afwierpen, die ze in Trente tegenover de Reformatie aanhielden? Er wordt aan gerukt en getrokken, dat hebben we boven gezien. Hoelang zullen ze het houden? Is er geen reden voor een voortdurend gebed dat heel de christenheid nog eens terugkere tot de eenvoud en de diepgang van het evangelie der soevereine genade? Ik eindig deze reeks met het gebed uit de liturgie van de rooms-katholieke kerk voor de Goede Vrijdag, waarmee Hans Küng zijn boek over de structuren der kerk besluit:

"Laten we bidden, geliefde broeders, voor de heilige kerk van God, opdat Hij haar genadig

vrede schenkt en eenheid, en haar beschermt op heel de aarde, opdat zij, verbreed over geheel de wereld, vaststaat in het éne geloof, in de belijdenis van uw naam, door onze Heer Jezus Christus".

De kerk van de reformatie bidt in het gebed voor de predikatie het zó:

"Wil ook uw christelijke gemeenten, die Gij overal geroepen hebt, genadig bewaren en regeren, in enigheid des waren geloofs en godzaligheid des levens, opdat uw rijk dagelijks moge toenemen, en des satans rijk te schande worden, totdat uw rijk volkomen worde, als Gij alles zult zijn in allen."

Enschede.

R. H. Bremmer.

- ⁷⁾ Van Ruler, a.w., blz. 120.
- ⁸⁾ Hans Küng, a.w., blz. 328.
- ⁹⁾ G.D., IV², blz. 399.
- ¹⁰⁾ De kerk, I, Goes 1960, blz. 205, 206. Mijn artikel in *Kerk en theologie*, 15de jaarg. 1964, blz. 105 vlg.
- ¹¹⁾ Berkouwer, a.w., blz. 250.
- ¹²⁾ A.w., blz. 251.
- ¹³⁾ A.w., blz. 261.
- ¹⁴⁾ A.w., blz. 252.
- ¹⁵⁾ Van Ruler, a.w., blz. 212/213.
- ¹⁶⁾ A.w., blz. 217.
- ¹⁷⁾ A.w., blz. 217.
- ¹⁸⁾ A.w., blz. 211.
- ¹⁹⁾ T.a.p.
- ²⁰⁾ Jaarboek 1962, Hilversum 1963, blz. 125.
- ²¹⁾ A.w., blz. 129.
- ²²⁾ T.a.p.
- ²³⁾ A.w., blz. 135. Elders: "Na de consecratie is datgene, wat fysiek brood is, geworden tot signum substantiale van Christus' lichaam".
- ²⁴⁾ John M. Todd, Maarten Luther, blz. 356, 358.
- ²⁵⁾ Van Ruler, a.w., blz. 39.
- ²⁶⁾ Berkouwer, a.w., blz. 321. Een voorbeeld van slechte bestrijding van prof. Berkouwer is het artikel van P. Deddens Jr., dat het Gezinsblad overnam in het nummer van 25 augustus l.l. Het is een staal van een journalistiek onder ons die grote gelijkens vertoont met de integralistische beweging in de rooms-katholieke kerk van vóór de eerste wereldoorlog. Wie daar belang in stelt en zich wil vergewissen van de kwade gevolgen, welke zulke pershetzes afwerpen, leze tot zijn onderwijzing en waarschuwing het artikel van L. J. Rogier over "Het pontificaat van Pius X" in *Terugblik en uitzicht*, II, (Verspreide opstellen van L. J. Rogier), Paul Brand, Hilversum/Antwerpen 1965. De trekken van gelijkens tussen dit integralisme en veel van wat al enige jaren onze kerken in onrust houdt, zijn opvallend. Van deze integralistische beweging schrijft Rogier o.a. "Door middel van een internationale berichtendienst en een georganiseerde pers-Hetze is het gelukt in de katholieke wereld en allereerst in het Vaticaan een alarmstemming te wekken, waarin de achterdocht welig wortel schoot". blz. 332.
- ²⁷⁾ A.w., blz. 320.

Waar zoeken we onze vrijheid?

Vrijheid is een kostelijk goed. Daarover zullen allen het wel eens zijn. Ze is voor geen geld te koop. „Vrijheid, gelijkheid en broederschap” was de leus van de Revolutie. De leus was wel goed, maar de middelen om het doel te bereiken waren slecht.

Volken hebben gezocht onder de tirannie van Hitler. Een wereldoorlog werd aanvaard om daarvan bevrijd te worden. Roosevelt en Churchill hebben in het Atlantisch Handvest uitgesproken, dat zij hoopten „na de definitieve vernietiging van de Nazitirannie, een vrede gevestigd te zien, welke aan alle naties de middelen zal verschaffen om in veiligheid binnen eigen grenzen te wonen en welke de verzekering zal geven, dat alle mensen in alle landen hun leven kunnen slijten vrij van vrees en gebrek”.

Wat is er van die zo begeerde vrijheid terecht gekomen? Kan een neger in alle staten van Amerika leven „vrij van vrees en gebrek”? Rusland zal zich ook wel bij het Atlantisch Charter hebben aangesloten, maar wat kwam er in Rusland zelf terecht van de zo geroemde vrijheid?

Maar zelfs al leefden nu alle volken „vrij van vrees en gebrek”, dan beleefden ze de ware vrijheid nog niet. Want de ware vrijheid bestaat in het vrij-zijn van zonde en schuld. Dáárvan kan geen aardse macht ons bevrijden. Dát kan alleen Jezus Christus, die gezegd heeft: „Indien de Zoon u zal vrijgemaakt hebben, dan zult gij

waarlijk vrij zijn”.

Wij heten Vrijgemaakt. Voor die naam mogen we ons niet schamen. Het is goed, dat we vrijgemaakt zijn van dogmatische formules, die boven het Woord uitgingen. Maar daarmee is nog niet gezegd, dat we staan in de vrijheid, waarmee Christus ons heeft vrijgemaakt. We kunnen menen vrij te zijn. Terwijl we toch ons binden aan zaken, waaraan Christus ons niet bindt.

De Joden uit de dagen van Jezus meenden vrij te zijn. Toen Hij hun verkondigde, dat Hij hen zou vrij maken, antwoordden zij: „Wij zijn Abrahams nageslacht en zijn nooit iemands slaven geweest; hoe zegt Gij dan: gij zult vrij worden?” Zij voelden zich wel vrij onder het juk van de wet. Maar de Here Jezus zegt hun, dat ze „vermoed en belast” zijn en dat ze Zijn juk op zich moeten nemen. Zijn juk is zacht en Zijn last is licht.

De Galaten waren ook door Christus vrijgemaakt van de wet. Voor hen gold geen sabbat meer en geen aparte dagen en speciale spijzen. Maar toen Judaïsten hen wijs maakten, dat ze nog besneden moesten worden en kosjer moesten eten en de sabbat vieren, waren ze geneigd dat slavenjuk weer op zich te nemen. Toen heeft Paulus hun geschreven: „O, dwaze Galaten, wie heeft u betoverd, wien Jezus Christus toch als gekruisigde voor de ogen geschilderd is?... Gij zijt begonnen met de Geest, eindigt gij nu met het vlees?” Paulus wil maar zeggen: Gij

zijn begonnen met te leven van Gods genade alleen, door het geloof alleen. En wilt ge nu weer wettische voorwaarden verbinden aan het Evangelie?

Dat zou ons ook kunnen overkomen. Natuurlijk bedoel ik niet, dat wij terug zouden keren tot besnijdenis en joodse sabbat en kosjere spijzen. Dát zijn we wel te boven. Maar we moeten maar niet denken, dat wij op andere wijze niet weer tot de „wet” kunnen terugkeren. In Amerika zijn er kringen waar men als voorwaarde voor het echte christenzijn stelt: niet roken, niet drinken. Natuurlijk is ieder vrij om niet te roken en te drinken. Maar als eis, aan het Evangelie toegevoegd, deugt het niet.

Zo kunnen wij nog voorwaarden aan het Evangelie van Christus verbinden. Ik hoorde voor kort iemand zeggen: „Die en die waren goed-vrijgemaakte mensen. Maar nu fietsen ze op zondag!” Ieder is vrij op zondag niet-te-

fietsen. Maar wie dit als eis stelt voor een goed-christen-zijn, beknot de christelijke vrijheid. En legt een wet, op, die Christus niet oplegt.

Vrij zijn we **in Christus**. Hij maakt ons vrij van de schuld en de heerschappij der zonde. Die vrijheid bestaat niet daarin, dat wij doen wat wij willen. Maar dat we doen, wat Hij wil: God liefhebben met geheel ons hart. En de naaste als onszelf. De liefde is de vervulling der wet. Zoeken we die vrijheid? „Want gij zijt geroepen, broeders, om vrij te zijn; (gebruikt) echter die vrijheid niet als een aanleiding voor het vlees, maar dient elkander door de liefde. Want de gehele wet is in één woord vervuld, in dit: gij zult uw naaste liefhebben als uzelf. Indien gij echter elkander bijt en vereet, ziet dan toe, dat gij niet door elkander verslonden wordt.” Gal. 5 : 13-15.

H. J. Jager.

Grondprincipes van Christelijke artistieke arbeid

Dit is in oorsprong een brief geschreven aan een jeugdige vrouw die vroeg welke weg zij, als christin, moest gaan bij haar schilderen.

a. Als de Here onze God ons talenten gegeven heeft mogen wij die ook creatief gebruiken, of, om het sterker te zeggen: we moeten ze gebruiken. In dit opzicht is de kunstenaar niet verschillend van, om de gedachte te bepalen, een predikant, een leraar, een geleerde, een handelaar of een huisvrouw of wie dan ook die door God geroepen is om werk te verrichten in overeenstemming met de specifieke talenten die hem of haar geschonken zijn. Er zijn geen specifieke voorwaarden waaraan het kunstenaarschap gebonden is, noch hebben kunstenaars in welk opzicht dan ook "dispensatie" ten opzichte van de regels van zo-behoren die God de mens heeft gegeven. Een kunstenaar is voor alles mens, man of vrouw, maar zijn of haar specifieke talenten vragen hem of haar een bijzondere roeping te vervullen, juist zoals anderen hun taak en roeping hebben. Er kunnen omstandigheden zijn die bepaalde activiteiten uit liefde tot God onmogelijk maken, maar het huidige tijdsgewricht vraagt van niemand zulk een offer ten aanzien van de kunst. Integendeel. Wij hebben kunstenaars hard nodig; - wij, d.w.z. de christelijke gemeenschap en de totale samenleving.

b. Dat men Gods kind is geworden betekent dat ons vrijheid is geschonken. De christelijke vrijheid waarover de Here Jezus zelf, en ook vooral Paulus in zijn brieven, in den brede spreken. Deze vrijheid is zeer belangrijk voor ieder die artistiek werk wil doen. Zij is onmisbaar. Zonder vrijheid geen creativiteit, geen originaliteit, zonder vrijheid geen kunst, ja, zelfs geen christendom.

Deze vrijheid kan alleen gebaseerd zijn op onze liefde tot God en tot onze naaste, als van door het werk van Jezus Christus vernieuwde mensen aan wie ook de Heilige Geest gegeven is. Zonder die grond verwordt vrijheid tot vrijheid van God - wat het ook zou kunnen betekenen -, en dientengevolge tot vrijheid om in alles de begeerte van het zondige hart te volgen als onwedergeboren mensen. Christelijke vrijheid is iets anders dan humanistische vrijheid, de vrijheid die de mens zichzelf geeft om een wereld te bouwen naar eigen ontwerp - zoals de Verlichting zich heeft opgemaakt om te doen en het humanisme sindsdien steeds consequenter heeft pogen te realiseren -, leidende tot allerlei problemen, van de aard waarmee wij thans in onze westerse wereld worstelen.

De christelijke vrijheid in bijbelse zin is in geen enkel opzicht negatief: "dat mag niet, dat moet men nalaten, daar moet men zich van onthouden". Vrijheid heeft niets van doen met een veelheid van regels waaraan wij ons zouden moeten binden. Dan is het geen vrijheid, en kan het heel gemakkelijk in feite niets anders zijn dan een quasi-christelijk kleed over wettische engheid. Vrijheid is de noodzakelijke voorwaarde voor creativiteit, daar deze onmogelijk is als er schuwheid is en angst om nauw gestelde grenzen te overschrijden. Meen niet dat de moderne kunstenaarswereld vrij is: zij daar zijn gebonden aan

hun eigen (soms destructieve) theorieën die vaak een dwangmatig karakter hebben.

Vrijheid is positief. Het betekent vrij zijn van de traditie, maar ook van de regel dat alles wat men maakt origineel moet zijn, van bepaalde opvattingen die onmisbaar geacht worden bij de kunstenaarsactiviteit en van algemeen verkondigde definities van wat kunst nu eigenlijk is; vrijheid betekent dat er geen voorschriften zijn t.a.v. de thematiek, de te verwerken onderwerpen - het is bijvoorbeeld helemaal niet gezegd dat een christen altijd bijbelillustraties zou moeten maken, ook al is hij vrij dat te doen -, en de kunstenaar is dus ook vrij die onderwerpen te kiezen die hij zinvol en daartoe waardig acht: non-figuratieve kunst geeft niet meer vrijheid dan de ingewikkeldste allegorische of vertellende kunst. Men kan de schoonheden der schepping tonen, of de hoogtepunten van het leven, of algemene structuurprincipes of beginselen, of wat men zich ook maar denken kan. Vrijheid impliceert ook dat men vrij is in de keuze van de stijl waarin men wil werken: vrij zijn van moderniteit maar ook van traditie, van mode of van de klassieke stijlen, van gisteren, vandaag of de toekomst. Christelijke vrijheid betekent ook vrij zijn van de zondige drift naar geld, naar roem, de eer van mensen, het van-betekenis-zijn-voor-alletijden; en zeker ook de vrijheid om een naaste te helpen of hem iets te geven waar hij vreugde van kan beleven - het is helemaal niet nodig altijd maar weer de knuppel in het hoenderhok te werpen of de medemens te beledigen zoals sommige moderne stromingen onmisbaar achten; ook al kan het soms nodig zijn de zonde als zodanig in al haar ellende te tonen, als het maar liefdevol, en niet verachtend gebeurt.

c. Er zijn normen voor kunst. Zij zijn inhaerent aan Gods schepping. Zonder deze zou kunst een leeg begrip zijn, zonder enige zin. Als men gevoel voor kunst heeft en het schone kan onderkennen - iedereen kan dat tot op zekere hoogte -, en als men subjectief een sterk gevoel of inzicht heeft in goede verhoudingen, in artistieke kwaliteit, in kleur en lijn - zoals dat de kunstenaar is gegeven -, dan wil dat slechts zeggen dat men inzicht in en aanvoelen van de normen die God in zijn schepping gelegd heeft, heeft gekregen. Wij noemen dit smaak, kleurgevoel, de gave om de innerlijke harmonie van een complex van vormen en kleuren te ontdekken, de gave om het innerlijk verband tussen elementen van het gegeven en de artistieke realisatie te onderkennen, de smaak om de soms ondefinieerbare scheidslijn tussen kunst en kitsch te zien, en tussen versleten symbolen of maniertjes en een frisse manier om menselijk-relevante dingen uit te drukken op een wijze die nieuw is en niettemin van alle tijden.

Deze smaak, deze talenten moeten ontwikkeld worden, geoefend, verdiept en verbreed door noeste arbeid. Kunstenaar te zijn betekent een levenslang alles opeisende activiteit, ten einde de met de talenten gegeven mogelijkheden beter, ten volle, te gebruiken. Kunstwerken ontstaan niet zonder moeite en strijd.

Deze normen staan ons niet in de weg als we in christelijke vrijheid willen leven; zij behoren

tot onze wereld en onze natuur.

Alleen dan als de mens in opstand komt, en geen schepsel wil zijn maar een god, zal hij zich gebonden voelen door deze normen. Voor hen die de Here liefhebben en in zijn schepping vreugde hebben - hoe schoon en goed is zij -, verschaffen die normen de mogelijkheid om in vrijheid te leven, meer nog, om in menselijke zin creatief te zijn. Cf: het is niet mogelijk als vrouw vrij te leven en te handelen als men geen vrouw is en de mogelijkheid tot die vrijheid derhalve niet heeft. De normen voor schoonheid en kunst scheppen tegelijkertijd de mogelijkheid, schoonheid te onderkennen en kunst te maken.

d. Toen God de wereld schiep en daarmee het aanzien van schoonheid en de menselijke creatie van kunst mogelijk maakte, gaf Hij aan de kunst en alle artistieke activiteit een plaats in de wereld waarin wij leven. Kunst is er omdat God haar een bestemde plaats gaf in het menselijke leven. (Ik vermeld de artistieke activiteit apart, omdat we niet alleen aan kunst behoeven te denken in de zin van musea en tentoonstellingen, kunst met een grote K, maar aan alle artistieke creativiteit, als ook in pottebakken, dansmuziek, zondagsschoolplaatjes en wat al niet.) Derhalve heeft kunst een eigen taak en een eigen zin. Het is niet nodig dat men zijn artistieke activiteit verontschuldigt of rechtvaardigt door aan zijn werk een moralistische strekking te geven, of te menen dat men een cultuurcriticus moet wezen, of de niet-kunstenaar de ogen moet openen, of te onderwijzen, of te prediken, of te getuigen, of wat men ook voor verheven en op zich zeker goede zaken kan bedenken. Kunst heeft haar taak gedaan als het de naaste iets moois schenkt, a thing of beauty, a joy for ever. Kunst heeft zeer nauwe banden met heel het menselijke leven, met lief en leed, en vreugde en smart, met hoogten en diepten, eenvoudig door menselijke kunst te zijn, kunst van smaak en kwaliteit (zie c.). Onze God immers is een God der levenden, en de levenschenker. Daarvan is de bijbel vol.

Kunst is derhalve niet autonoom. L'art pour l'art, de kunst om de kunst, is een bedenkfel van de vorige eeuw, teneinde de kunst los te maken van alle morele banden en de kunstenaar de vrijheid te geven van alle soorten van menselijke zonde te verbeelden alsof ze niet zonde maar zonder meer slechts menselijk waren. Zo werd het menselijk gevoel voor immoraliteit, voor slechtheid, voor het onderscheid tussen goed en kwaad ondermijnd of weggeslepen. De resultaten zien we in onze tijd. De zin van de kunst is haar kunst-zijn, maar dat maakt haar niet autonoom; zij is met duizenden banden verbonden met het menselijk leven en denken en geloven. Als de kunstenaar nalaat de wereld in haar veelheid van vormen buiten het strikt artistieke voortdurend te beschouwen en te beleven, verschaalt de kunst aangezien ze niets meer te zeggen heeft. Dit heeft zowel op een vaas als een schilderij, zowel op een ornament als op een beeldhouwwerk betrekking.

Kunst heeft haar eigen zin en behoeft geen excuus, maar zij verliest haar zin als zij meer wil zijn dan kunst en haar rechtvaardiging elders zoekt, maar ook als zij alleen maar artistiek wil zijn en daarom alle banden met de werkelijkheid verbreekt. Juist zoals wetenschappelijk werk zijn zin verliest als geleerdheid om zichzelf gezocht wordt. Kunst en wetenschap verworden tot aestheticisme en scholastiek als ze autonoom gesteld worden, tot idolen zonder betekenis.

De kunstenaar kan geen mens zijn wiens werk betekenis heeft voor zijn medemens en de wereld waarin God hem plaatste als hij gaat leven in een ivoren toren, of poogt de profeet uit te hangen, of, in een andere richting, als hij in valse bescheidenheid niet meer dan een handwerksman wil zijn: hij moet een kunstenaar zijn die zijn talenten gebruikt tot het scheppen van kunst, zijn naaste in liefde gedenkende bij zijn werk. Niet dat dit laatste steeds **bewust** moet gebeuren; als we er te veel aan denken, kunnen we niet meer werken. Ook hier geldt, dat we de liefde moeten doen, dat is tevens ook niet meer en niet minder dan de waarheid doen (Joh. 3 : 21).

e. De kunst van onze tijd spreekt een eigen taal, en geeft uitdrukking aan een geest, de tijdgeest, die niet christelijk is: soms is zij post-christelijk, soms anti-christelijk, soms humanistisch. Hier en daar zijn christenen die trachten te werken vanuit een andere geest, een bijbelse geest. Maar hun naasten, hun broeders, laten hen vaak in de steek, hun creativiteit wantrouwende. Valse kunsttheorieën zijn ook in de christelijke wereld binnengedrongen: de kunstenaar zou een a-sociaal wezen zijn, een non-con-

formist in de verkeerde zin van het woord, een profeet die gevaarlijk is, een wezen dat niet geheel normaal is en in een andere wereld leeft. Deze theorieën verklaren soms die houding. Maar ook sommige kunstenaars denken zo over hun kunstenaarschap, en zien neer op hun mede-christenen met minachting, als op burgerlijke mensen die "deze wet niet kennen". Hoe dan ook, er is verwarring genoeg. Daarbij komt, dat de kunst van de wereld ook in de crisis is, wat de zaak alleen nog maar moeilijker maakt. We leven in een tijd waarin er een diepe kloof is tussen de massa (de meeste mensen) en de élite, en een andere breuk tussen de natuurwetenschappelijk en technocratische instelling aan de ene zijde en de religie, meestal van mystieke signatuur, van een volledig subjectivistisch en irrationalistisch type aan de andere zijde. We zullen dat hier niet uitwerken. Deze breuken zijn geen gedachten, maar realiteiten, en we kunnen ze niet ontlopen.

Er is geen christelijke traditie waarheen we ons zouden kunnen wenden. Wij moeten nieuw bouwen, als een werk des geloofs. Werkende en biddende voor een vernieuwing van de christelijke geest, om reformatie en geloof. Kunst kan niet gedijen in de dunne lucht van het individualisme. Als een kunstenaar als christen iets wil scheppen waar hij volledig achter kan staan en dat hij ten volle kan verantwoorden, moet hij beginnen te werken vanuit de vrijheid, gegrond in een levend geloof in de levende God der Schriften. Daarover spraken we al. Hij moet een kunst scheppen die uit gaat van onze eigen tijd en in gaat op ons mens-zijn zoals het vandaag is, met de ons eigen moeiten en zorgen, waarden en schoonheden, zonden en gebreken en al wat er aan goeds te vinden is. Hij moet dan ook onze tijd verstaan, teneinde te onderkennen wat er al voor goeds en waardevols is; maar teneinde niet gegrepen te worden door de tijdgeest en zijn soms zeer aanvechtbare kunstprincipes, moet hij ook de hedendaagse kunst bestuderen in al haar aspecten, zo diep en zo breed als hij maar kan.

De kunst van vroeger mag hij niet voorbijgaan en verwaarlozen. Zij behoort ook tot ons patrimonium. Zo kan hij ook nog beter de taal der moderne kunstenaars verstaan, de syntaxis en de grammatica die zij gebruiken, teneinde hun fouten te vermijden en hun positieve resultaten te gebruiken, en ook de boodschap die zij hun kunst meegeven op de juiste wijze te verstaan. Men moet analyseren, begrijpen, critiseren, de mens liefhebbende maar de zonde hatende. Een nieuwe christelijke traditie kan alleen dan ontstaan als een vrucht des geloofs, als kunstenaars hun werk en hun taak, de wereld waarin zij leven en Gods Woord dat ten leven is, verstaan. En aan het werk gaan met al hun krachten. Als de Here dat wil zegenen...

f. Wat heeft de christelijke kunstenaar de wereld te bieden? Hij heeft zijn vrijheid tot iets, niet de vrijheid om der wille van de vrijheid. Waar moet hij naar streven? We moeten oppassen nu niet weer nieuwe wetten en geboden op te leggen: er zijn geen bijbelse geboden dat de kunst realistisch moet zijn, of naturalistisch, of symbolisch, of sentimenteel, of moet streven naar geïdealiseerde schoonheid. De kunstenaar is als christen vrij, maar ergens toe. Vrij om God te verheerlijken en zijn naaste lief te hebben, en om te tonen wat het betekent God te kennen, en zo wijs te zijn. Wat dat in de praktijk betekent? Ik zou willen verwijzen naar Philippenzen 4 : 8. Hier lezen we waar een christen, in zijn vrijheid als nieuw mens, met Gods hulp en in de Heilige Geest, naar moet jagen. Het geldt ook voor kunstenaars.¹⁾ Het is hun taak om, werkende en biddende, zoveel hiervan te realiseren als menselijk mogelijk is in deze laatste dagen voor de wederkomst des Heren. Deze beginselen zelf zijn vóór de mens, en leven-schenkend.

H. R. R.

¹⁾ zie mijn „Kunst en Amusement”, Kok, Kampen, 1962, p. 102 e.v.

Kennen is alleen daar waar „liefdevol inzicht” is

Met het in ons vorige artikel genoemde is Schilder evenwel nog niet uitgesproken over de predikanten-verklaring omtrent de enig wettige Avondmaalstafel en over wat in verband daarmee was gebeurd.

Schilder had namelijk gemerkt dat de mannen-broeders die betrokken waren in de moeiten welke door die verklaring ontstonden gegrepen waren door wat de Schrift zegt over de „sleutel der kennis”.

Ze hadden daarbij goed onthouden dat het een boos ding was dat de Schriftgeleerden en farizeeën die sleutel hadden weggenomen. En nu wilden de genoemde ouderling en de in geding zijnde predikant zich beslist niet schuldig maken aan de zonde van het wegwerpen van deze sleutel.

„De ouderling wil zijn sleutel der pluriformiteitskennis niet weggeworpen zien. En de ijverige dominee wil zijn sleutel der anti-pluriformiteitskennis niet weggeworpen zien. Hij heeft allicht zijn theorie van Schilder geleerd... en verdedigt zich daarmee. En mogelijk heeft hij van Dooyeweerd ook wel iets van de sleutel der kennis gelezen. Beschouwing tegen beschouwing! Sleutel der beschouwingskennis contra sleutel der beschouwingskennis.”

Schilder wijst er dan op dat hij indertijd ook eens over die „sleutel der kennis” heeft geschreven. Hij toonde toen aan dat met die uitdrukking in de Schrift niet bedoeld wordt de sleutel van de kennis — de sleutel die de deur tot de kennis opent — maar eenvoudig: „de sleutel, dat wil zeggen: de kennis”. De sleutel, die de kennis is. De sleutel die in die kennis bestaat.

En voorts wees hij er op dat die kennis „niet betekent: een *beschouwing*, want dat is westerse pronkerij-met-niks, doch „levende, warme, beweeglijke, inzichtrijke levensgemeenschap”.”

En omdat het met die kennis volgens de Schrift zó staat, heeft Schilder zijn leven lang beweerd: „Die *beschouwingen*, mensen, houdt daarmee op, als het aankomt op kerkvergaderingsnormen. „Beschouwingen”, daar heb je geleerde lui voor. En de echte geleerden vertellen je: hoe langer ik studeer, hoe meer ik erken: mijn beschouwing heeft haken en ogen, heeft nog niet gelegde verbanden, heeft nog lacunes. Schilder heeft aan den lijve gevoeld: die hele synode van '44 bestond maar voor misschien 1 % uit lui, die iets snapt van de beschouwingen, die achter de formulietjes van '42 lagen. Een paar! En dan alleen nog maar een paar profeten... En toch maar stemmen! En precies datzelfde ziet Schilder vandaag gebeuren tussen Polsbroekerwoud en Polsbroekerbrug. Brieven schrijven, stemming maken, stemmen over wat maar een enkele door heeft voor wat de *beschouwing* betreft.”

Met schrik ziet Schilder dus in heel deze gang van zaken een herhaling van wat er vóór en op de synoden van 1939-45 gebeurde. En was er in de vrijgemaakte kerken iets erger denkbaar dan dat?

En daarom bindt hij het zijn broeders op de ziel: „Die *beschouwingen* zijn de sleutel nooit.”

Neen, Schilder weet het uit de Schriften beter! De sleutel, zo schreef hij, „dat is de kennis en die is daar, waar het liefdevolle inzicht is. Het zien liggen van de lijn - ja, maar dan bedoelt hij de lijn, de tendenz van 't messiaanse heilswerk. En die sleutel is niet bij de beschouwing van de anti-pluriformiteitstheoreticus, die „erop slaat”, en ook niet bij de pro-pluriformiteitstheoreticus, die uit louter protest tegen dat „erop slaan”, nu óók al „erop slaat”, op de dominee slaat, op de kerkeraad slaat, op de ver-

stomde gemeente slaat, en zich laat opwarmen door een maniak (!) — doch die sleutel is bij hen, die met vreze en beven hebben gezien, hoe onze Hemelse Vader zijn kerk vergaderd heeft van Oud en Nieuw Verbond, en één ding begrepen hebben, dat de sleutel der kennis is: de sleutel, dat is: de kennis, die in liefde de kerk vergadert en de lijn ziet, niet van een theorie, maar van de christologische advents-tendenz, waarmee God Abrahams zaad van het Oude naar het Nieuwe Verbond heeft geleid, en van de eerste naar de tweede bezig is te leiden.”

Na op deze wijze op het „liefdevolle inzicht” te hebben gewezen als de voorwaarde voor het zien van, het leven in en het gelovige meebouwen aan de kerk des Heren, roept hij zijn lezers toe: „Want, beste mensen, de sleutel moet op de *Kerk* deur passen. Anders is 't een sleutel, waarover Christus zich geen moment uitgesproken heeft. Zei Hij niet, dat die farizeeën en schriftgeleerden, toen zij de sleutel (d.i. de kennis) wegnamen, zelf niet ingegaan zijn (in het koninkrijk, en niet in een professoraal systeem, want dat hadden ze wel ten dele)? En dat ze degenen, die in wilden gaan, verhinderd hebben? Bewijst dat niet, dat de sleutel op de *deur* van het koninkrijk moet passen? En dus de rechte *belijdenis* is? En niet de *theorie* (waar u voor 90 % zo niet meer) toch niets van ziet?”

Er waren evenwel helaas mensen die dit alles niet wilden horen. Ook niet van Schilder. Zij verweten hem wrevelig dat hij ook in deze „veranderd” was. Met het oog op deze schrijft Schilder dan: „Sommige verdwaalden (maar ze komen wel in orde, als hun karakter goed is, anders ook niet) zeggen nu: Schilder verloochent zichzelf... Mis meneertje. Schilder zal met plezier zijn anti-pluriformiteitsbeschouwing verdedigen blijven (nog verleden week gedaan op zijn college!).

Maar niet *hij* is veranderd, doch sommige anderen, die van „de sleutel” of een theorie, of een of ander „archimedisch punt” (och arme!) gemaakt hebben — in hun fantasie.”

Dezelfde Schilder die dit alles schreef had reeds in 1944 geschreven, dat:

- „1) geen verbonds-*beschouwing* (!) beslist;
- 2) geen sacraments-*beschouwing* (!) beslist;
- 3) geen kerk-*beschouwing* (!) beslist, maar:

alleen die als belijdenis geaccepteerde *formules* beslissen! Laat *die* voor uw kerkvergadering beslissen!!”

Schilder beëindigde zijn hartstochtelijk betoog tegen het twisten met en het discrimineren van broeders vanwege hun anti- of pro-pluriformiteitsbeschouwingen met deze woorden:

„Welnu — houdt op met die dwaasheid! Wordt weer eens gezond! Laat u niet opwarmen door anderen of door uzelf. En bedenkt, dat de kerk vergaderd wordt door hen, die *trachten* te leven naar Gods Woord, die daarmee *werken* aan de goede *beschouwing* (zoals een krant dat doet), doch een ander *binden* aan de belijdenis.

En weest niet wijs boven de maat. Hebt u een *beschouwing*? Denkt u? Wat zoudt u denken van een tentamen? Houdt op, en bidt om de haak-in-actie. En wordt niet monomaan, door onrijpe suggesties te volgen van op-jagers, voor of achter de schermen. De ene keer klemmen ze zich vast aan een kerkelijke vergadering, die eens een keer hun zin deed, maar de volgende keer als ze hun zin niet meer krijgen, lopen ze even resoluut alle kerkelijke vergaderingen, ook de door hen te hulp geroepene, openlijk voor de voet.”¹⁾

C. V.

¹⁾ *De Reformatie*, 27e Jaarg. No 20, 23 febr. 1952.

Kerkelijk Leven

Ethiek van de geldbesteding

Predikanten zijn weerloze schepselen als het om hun financiële positie gaat. Weerlozer dan elke ambtenaar en elke arbeider. Heeft één van hen dertig jaar lang zijn Heiland gediend, in de kerk, en wordt hij na een procedure van jaren de stal uitgezet omdat hij om sacraal-juridische redenen niet meer gewenst wordt bij de helft plus één of twee, misschien drie, dan mag hij voorts zien hoe hij aan de kost komt. Dat lukt gelukkig wel, maar als hij sterft, vallen de betrekkingen (kind of wijf of allegaer) uit alle sociale voorzieningen.

In de wereld staat een huis...

Leraren zijn wat dat betreft te benijden. Geen schoolbestuur, ook geen kerkelijk, krijgt ze zonder deugdlijke gronden uit hun vaste betrekking. Daar zorgt de Raad van Beroep voor. Als het moet, één en andermaal. Maar het kerkzwaard snijdt naar twee kanten. Daar heeft de staat nooit aan gedacht. En de leraar wordt vol doorbetaald, echter met verbod om te werken. Burgerlijk gesproken: de wereld op zijn kop. Kerkelijk: een geheiligd middel voor een heilig doel. Druk op het geweten tot de arme man zelf vertrekt vanwege de roddel dat hij aanblijft om het geld.

Martin Luther King schreef een brief van Paulus aan de christenen in Amerika. Wie schrijft een nieuwe brief van Jacobus aan de broeders en zusters in Groningen-Zuid, Haren en Zuid-Laren?

J. Bosch.

BOEKAANKONDIGING

"OORSPRONG EN TOEKOMST VAN DE CREATIEVE MENS" 1)

Onder deze titel is in de serie 'Christelijk Perspectief' een boek verschenen van de hand van dr. J. Stellingwerff. Het gaat over de mens, die van God de opdracht heeft gekregen de aarde te vervullen en te onderwerpen en zo Gods schepingswerk te ontplooiën — de creatieve mens.

"Waar komt die mens vandaan? Wie is hij? Waar gaat hij heen?" Het zijn de centrale vragen waarmee de mensheid zich rusteloos zoekend heeft beziggehouden, die hier aan de orde worden gesteld.

Het boek is, zoals de schrijver zelf zegt, wat fragmentarisch. Daarom zal men er goed aan doen eerst het voorwoord en de inleiding en het laatste hoofdstuk 'Ikarus' val' te lezen. In dat laatste hoofdstuk tekent de schrijver de mens van onze tijd, die met zijn kernfysica en moleculaire genetica de 'vooruitgang' zoekt te dienen, maar tevens leeft onder de dreiging van ondergang, die hij zelf bewerkt. De mens is verzeild in een dialectiek van vooruitgang en oorlog, van paradijs en apocalyps, van bewapeningswedloop en ontwapeningsgesprek. De mens en zijn wereld vormen een spanningsveld, waarin de mens niets anders kan doen dan functioneren. We zien dat duidelijk in de ontwikkeling van de atoombom. Specialisten werkten daaraan, misschien wel blij en opgetogen over hun wetenschappelijke prestaties, maar ook ontzet over het resultaat.

We ontmoeten de verscheurde en ontwortelde mens.

De mens en de aarde zijn uit elkaar gerukt, van een opdracht en een toekomst weet hij niet meer.

Stellingwerff wil in zijn boek "een radicale en integrale christelijke visie geven, rekening houdende met de gevonden resultaten van de moderne wetenschappen." Bescheiden dient hij zijn werk aan als "een poging, ter bestudering en bekritiseren." Het vormt een program voor verder onderzoek en is tegelijk een uitdaging. Uit deze opzet blijkt dat hij het zich niet gemakkelijk heeft gemaakt. De resultaten van de moderne wetenschappen omvatten heel wat en die verwerken vergt geweldig veel. Een taak, die geen mens, hoe 'creatief' ook, alleen aankan, vandaar dat hij ons uitdaagt mee te denken en te studeren.

In de inleiding schetst de schrijver in het kort de ontwikkeling van de creatieve mens. Zijn

cultuurentplooiing heeft drie stadia doorlopen, wij leven in het begin van het derde stadium. Het begon met het stenen tijdperk, de mens beheerst de hem omringende natuur nog niet, hij is er grotendeels van afhankelijk. In de tweede periode zien we hoe de mens de natuur volgens plan gaat 'veroveren'. We vinden vaste woonplaatsen en werktuigen worden ontwikkeld. In het derde stadium zien we deze exploitatie met behulp van de wetenschappelijk ontplooiende techniek uitgroeien. De mens is weer mobiel, hij schept een wereldcommunicatiesysteem en bouwt aan een wereldcultuur.

In dit derde stadium leven wij en we staan voor de opdracht in deze snel veranderende wereld ons algemeen ongetwijfeld christelijk geloof te belijden. Vanuit dit uitgangspunt benadrukt de auteur de noodzaak dat dit belijden in "een wijsbegeerte en een wereld- en levensbeschouwing een vernieuwde gestalte moet krijgen." De moderne mens, die meent dat het christelijk geloof een overwonnen standpunt is, moet horen dat wij radicaal christen kunnen zijn als moderne mensen, meelevend met deze eeuw.

Vanuit ons geloof in Gods openbaring gaan we de vragen, die bij de huidige stand van de ontwikkeling opkomen, niet uit de weg.

In dit boek zien we aan de ene kant de zekerheid t.a.v. de laatste vragen, die Gods Woord ons geeft en aan de andere kant het zoeken hoe wij vanuit die zekerheid wetenschappelijk moeten antwoorden op de vragen van onze eeuw.

Ook christelijke wetenschap ontwikkelt en hier is nog veel onzeker, hypothetisch. Vandaar dat Stellingwerff vrijmoedig bestaande opvattingen hier en daar van een vraagteken voorziet en nieuwe hypothesen ter discussie stelt.

Maar voordat hij zijn christelijke visie geeft schetst hij in twee hoofdstukken de dialectische en de functionele mens. De mens, die we in onze tijd tegenkomen heeft zijn verleden. Al vele malen is er een antwoord gegeven op de centrale vragen: vanwaar komt hij, wie is hij en waarheen gaat hij. Die antwoorden uit het verleden werken door, bepalen voor hun deel de inzichten, die vandaag gelden. Vandaar dat we worden rondgeleid in de beschouwingen van filosofen als Hegel, Marx, Sartre en de theoloog-filosoof Kierkegaard ontmoeten. Geen gemakkelijke tocht. Het zijn ook geen gemakkelijke denkers en het populariseren van hun gedachten heeft grenzen. Door de veelheid van stof en citaten komt het betoog van de schrijver o.i. wel eens in de verdrukking. Stellingwerff laat zien hoe de dialectische mens, op zoek naar een radicale en integrale visie op heel de wereld blijft zitten met twee antwoorden, die niet meer zijn te verzoenen. Er blijft een spanning tussen de mens en de wereld, die niet is op te heffen. "Ja en neen, zijn en niet-zijn, positief en negatief, aarde en geest, eindig en oneindig" gaan samen.

Nu zo die spanning blijft bestaan, zien we nieuwe vragen opkomen. De aandacht wordt gericht op het functioneren van de mens in zijn wereld. Daarachter zoekt men niet Gods schepingsstructuren, noch een opdracht door God gegeven, maar het is de mens, die vanuit zichzelf betrekkingen aanknoopt met zijn wereld. In relatie treedt, functies bekleedt. Deze beschouwingen plaatst de schrijver tegen de achtergrond van onze maatschappij, waarin de arbeidende mens hoe langer hoe meer 'functionaris' wordt. De arbeider in de geautomatiseerde fabriek, de hoogleraar als manager van een wetenschappelijk bedrijf, de architect die organiseert, confereert, plant enz.

Hoe ingrijpend deze mensbeschouwing is toont de auteur aan in zijn uiteenzetting van de gedachten van Freud. Deze stelt dat de mens een functie is van zijn driften en God wordt nu een functie van de mens, projectie van het vaderbeeld.

God en mens zijn anders

Tegenover deze beschouwingen plaatst Stellingwerff in vier hoofdstukken zijn christelijke visie. "God en mens zijn anders dan Feuerbach en Bultmann e.a. leren, terwijl de mens ook anders is dan Calvin leerde. Maar niet anders dan ons algemeen, ongetwijfeld, christelijk geloof over God en mens belijdt", pag. 22.

Allereerst spreekt hij over Gods openbaring aan de mens. In Zijn schepping is God ons openbaar en Hij openbaart Zich door middel van mensentaal. Mede op grond van het onderzoek van de schepping door geologen, biologen en natuurkundigen, zien we meer van de "gewelddadigheid" van de Schepper.

Misschien hebben we vroeger de schepping

wel eens te veel gezien als een stilleven, waarin pas de zonde rumoer veroorzaakte. Tegenwoordig horen we de vraag "Is Gods werk 'ruiger dan wij dachten'?"

Sprekend over Gods openbaring aan de mens concentreert de schrijver zich op Genesis, juist omdat zijn eigenlijke belangstelling uitgaat naar Adam als de eerste mens.

Dit is wel het meest intrigerende onderdeel van het boek. Hij wil vasthouden aan het historische karakter van Genesis, d.w.z. Adam en zijn nageslacht zijn figuren geweest, die in een bepaalde tijd leefden, aan wie God Zich openbaarde. En wie nu zegt: dit uitgangspunt spreekt vanzelf voor een gereformeerd man, wordt geplaagd voor de consequenties. Er zijn nu drie mogelijkheden: of we moeten de hoge ouderdom van de aarde en de mensheid loochenen, of de geschiedenis van Adam tot Noach verplaatsen naar wellicht meer dan een miljoen jaar voor Christus, of aanvaarden dat Adam niet de eerste mens was, althans niet in chronologische zin.

Op grond van het natuurkundig onderzoek is de eerste mogelijkheid onaanvaardbaar. Ook de tweede mogelijkheid stuit op grote bezwaren. De cultuur, waarin het boek Genesis Adam tot Noach plaatst, is de cultuur van de tijd ongeveer 6000 tot 1700 jaar voor Christus. Het stenen-tijdperk was al voorbij, de mens had zich gevestigd, bebouwde het land, bezat ijzere werktuigen. Wie nu de tweede mogelijkheid zou willen verdedigen moet dus zeggen dat de beschrijving die Genesis geeft maar 'inkleding' is van de geschiedenis. De werkelijke Adam en zijn nageslacht leefden veel en veel eerder. Hoe moeten we dan de geslachtsregisters lezen? En, zo stelt de auteur, lopen we dan niet het gevaar van 'eigenmachtige uitlegging' waarvoor Petrus ons waarschuwt? Zeer voorzichtig — "zelf kan ik me er nog niet geheel aan gewonnen geven" schrijft hij op pag. 140 — werkt hij nu de derde mogelijkheid uit en vraagt om overweging en kritiek.

Hij trekt een parallel tussen de geschiedenis van Mozes, van Abraham en die van Adam. God maakt een nieuw begin is het opschrift boven de geschiedenis van Abraham en Mozes. Zou dit ook niet het geval kunnen zijn met Adam? Dat zou betekenen dat God uit het reeds bestaande mensengeslacht Adam en Eva afzonderde om Zich aan hen te openbaren, met hen een nieuw begin te maken, dat was ongeveer 8000 jaar geleden. In chronologische zin zou Adam niet de eerste mens zijn geweest, wel "als openbaring over de mens als zodanig". We krijgen de indruk dat Stellingwerff enerzijds de universele betekenis van de openbaring aangaande de mens, zijn zonde en verlossing recht wil doen, anderzijds het historisch karakter van de eerste hoofdstukken van Genesis wil handhaven. Uit het betoog op pag. 138-139 blijkt o.i. dat de schrijver er zelf niet mee klaar is. Hij zegt: "Zelf kom ik tot de voorlopige conclusie dat het Genesis-verhaal van Adam tot Noach een verhaal is **zonder concreet aanwijsbare kern, een boodschap, een onderwijzing** over de mens en de zondeval van de mens, of dat het Genesis-verhaal **geschiedenis** is, maar dan een geschiedenis binnen het kader van een reeds aanwezige mensheid." Maar dan verder: "De zin van deze concrete geschiedenis van Adam en Eva is dan geweest de openbaring van God **over de mens, over zijn afkomst, zijn geschapen zijn uit één bloed, zijn zonde en over zijn toekomst**, het herstel dat God in de geschiedenis wil brengen via de weg van Zijn Zoon, de laatste Adam." Het of-of in de eerst geciteerde zin versmelt in het tweede citaat tot en-en. De historie van 6000 jaar voor Christus openbaart wat God ons wil zeggen over de mens. Maar of we zo mogen interpreteren staat te bezien op grond van andere uitspraken, b.v. dat de Bijbel niets openbaart over de andere volken, die voor en tijdens Adams leven zouden hebben bestaan. En sprekend over de dood zegt hij dat deze pas sinds Adam als straf heeft gegolden, "voordien was de mens als zodanig reeds sterfelijk, uit de aarde genomen en tot stof terugkerend."

Ook op andere plaatsen beperkt hij wat we in het tweede citaat onderstreepten: "openbaring over **de mens, zijn afkomst** enz." Zo b.v. als hij schrijft "In hoeverre Adam ook representant is geweest van zijn eigen voorgeslacht en de vreemde volken, is niet te zeggen", pag. 140.

Wanneer we in de volgende hoofdstukken een christelijke anthropologie ontmoeten blijkt de zojuist weergegeven hypothese niet te functioneren. Wel echter de universele betekenis van de openbaring aangaande de mens.

Zo bijvoorbeeld wanneer hij spreekt over de eenheid van de mens. Ik citeer even pag. 176:

"Elke mens is uniek, een scheppingsopenbaring van God, levend vanuit een religieus centrum waarin God hem aanspreekt door Zijn openbaring...". Verder ook wanneer hij schrijft over de dood, "de dood geeft niet de zin aan het leven, maar het leven heeft zin, over de dood heen"; over het oordeel, waarin alle mensen verantwoording zullen afleggen.

Deze uitspraken zijn moeilijk te rijmen met de hypothese dat Gods openbaring pas heel laat in de geschiedenis en dan nog aan een bepaald geslacht zou zijn gegeven.

Uit deze bescheiden aankondiging — die toch al was is uitgelopen — zal duidelijk zijn dat dit een 'vol' boek is. Heel wat interessante beschouwingen blijven een verrassing voor hen die het boek zullen bestuderen. Van drie kanten verwacht de auteur tegenspraak, van de aanhangers van het wereldbeeld van de moderne wetenschappen, waarin voor Gods openbaring geen plaats is, van hen die met de resultaten van de wetenschappen geen rekening wensen te houden, en van hen die een synthese hebben gevormd tussen het wereldbeeld van de wetenschap en de inhoud van het chriselijk geloof.

Dit betekent dat hij van ons verwacht kritische sympathie.

Sympathie, omdat we inzake het uitgangspunt hetzelfde belijden, radicaal en integraal willen luisteren naar Christus en Zijn Woord. Kritisch, omdat het boek moeilijke vragen behandelt en nieuwe hypothesen voorlegt. O.i. zal de schrijver het één en ander moeten verduidelijken. Verder menen we dat de discussie moet beginnen met de probleemstelling.

We vragen ons af of hij het dilemma: inkleding, onderwijzing of geschiedenis, niet wat te gemakkelijk hanteert. Wat is geschiedenis-beschrijving in de Bijbel eigenlijk?

En is er over de 'inkleding' niet wat meer te zeggen dan Stellingwerff doet? Ik denk nu aan de wijze waarop de Bijbel spreekt over de **werkelijkheid** van de **eindtijd**.

We hopen dat de discussie ook onder ons door dit boek zal worden gestimuleerd. Hier wordt zonder omwegen en camouflage het probleem gesteld en daar kunnen we alleen maar dankbaar voor zijn. Deze poging verdient dan ook onze volle aandacht.

J. Snijder

1) Dr. J. Stellingwerff "Oorsprong en toekomst van de creatieve mens" — uitgegeven door Buijten en Schipperheijn, Amsterdam. De prijs is f 12,—.

PERSSCHOUW

In het orgaan van de V.G.S.A., nummer van dec. 1965, lezen we het volgende behartenswaardige artikel van am. N. Buurman.

Leven wij als studenten in een pastoraal vacuum?

Voor de beantwoording van deze vraag is het noodzakelijk te bepalen wat wij onder deze zware term „pastoraal vacuum” verstaan.

Wij kunnen daaronder verstaan de situatie, waarin mensen de kerk niet als gemeenschap ervaren, omdat zij voor de kerk onbereikbaar of moeilijk te bereiken zijn. De schuld ligt in deze gevallen niet bij de kerk; de barrière is voor de kerk te groot om tot een goede bearbeiding te komen (bijv. bij bepaalde vormen van scheepvaart). Een vacuum in pastorale zorg kan ook ontstaan, doordat de **kerk** haar eenvoudige plicht verzaakt (bijv. de dode volkskerk) ofwel bij de verzorging van groepen, die zich aan de rand van de kerkelijke horizon bevinden.

In het laatste geval wil de kerk geen extra moeite doen deze randgroeperingen te bereiken, waardoor deze de kerk niet als gemeenschap zien. In het woord gemeenschap zit steunen, opofferen, elkaar leiden, met elkaar omgaan als leden van één gezin. Zij gaan hierdoor de kerk zien als een organisatie, waarvan het ledenregister wel hun naam bevat, maar waarmee zij verder weinig te doen hebben.

Vele kerken hebben voor deze groepen pastorale specialisten aangesteld, omdat de geestelijke huisarts het werk niet meer aan kon, ten dele vanwege de grotere mobiliteit, ten dele vanwege de aparte problematiek, die afwijkt van het patroon van de gewone gemeente. Op deze wijze zijn er door de kerk aangesteld leger-, vloot-, koopvaardij-, ziekenhuis-, jeugd-, industrie-, radio- (ds. Klamer en zijn medewerkers) en... studentenpredikanten.

Zoals de uitgeverij „De Bezige bij” een wat dubieuze rol speelt in de vaderlandse literatuur,

zo zou men de studenten de „bezige bijen” in de dierenwereld van de kerk kunnen noemen. (De Heer Milo, zelf al „de Bezige bij van Opbouw” genoemd, vergunt ons wel deze aanvulling op zijn kerkelijke dierenwereld. Bovendien is het Artismaand). Enerzijds willen zij niet te veel bevoogding, want dan konden zij weleens steken of wel smerig worden, anderzijds moet er ook een bijenkorf zijn, want de lucht is ruim en de tochten ver.

Wat betreft de kerkelijke bevoogding van de vrijgemaakt gereformeerde studenten in Amsterdam, geloof ik dat deze bijenkorf een gammele zaak is. Van de kerk merk je in de regel niet meer dan de kerkbode om de veertien dagen en het periodieke verzoekje om verhoging van de V.V.B. Vanwege je grotere mobiliteit ontvang je ongeregeld of helemaal geen huisbezoek. De contacten met de kerk „intra muros” zijn gering vanwege de frequente uitsteden in de weekenden; jeugdverenigingen worden niet of praktisch niet bezocht; catechisaties omdat je achttien bent en belijdenis wilt doen, maar meestal niet omdat je antwoorden krijgt op de vragen die bij je leven.

De andere kerken in Amsterdam, van remonstrants tot chr. geref., hebben gelukkig ingezien dat een bijzondere groep als de studenten-categorie ook een bijzondere zorg vereist. De studentenpredikanten hebben een overlegorgaan in leven geroepen en houden elkaar zodoende op de hoogte. Zij onderhouden contact met de universiteit, organiseren studenten-catechisaties, leiden kringen en bezoeken studenten samen met de studentenouderlingen. Zou het ook niet voor de (vrijg.) geref. kerken te Amsterdam aanbevelenswaardig zijn eens na te gaan denken over de wijze waarop zij de ongeveer 120 studenten-kerkliden benadert in prediking, catechese, huisbezoek etc.? Of wij na de studie nog lid zullen zijn van de kerk en hoe wij dat zullen zijn, hangt voor een deel ook af van de wijze waarop de kerk ons tijdens de studie tot een lamp en een voet is geweest.

Op de vraag boven mijn artikel antwoord ik niet bevestigend. Mijn antwoord moet zijn: in zekere zin. Ik ben er nl. van overtuigd dat de differentiatie in de ambtelijke arbeid der kerk niet behoort stil te staan bij de instelling der diakonie (Hand. 6). Dat echter momenteel de ambtelijke arbeid vaak door de filter van de grootste gemene deler gaat. Wat weleens funest zou kunnen zijn voor het buitenbeentje.

J. B.

KERKNIEUWS

Aangenomen naar Enschede-N. (vak. wijlen Ds. H. Vogel): O. Mooiweer te Leerdam.

Ds. T. H. Meedendorp. Woensdag 22 december j.l. heeft de gemeente van Ureterp in een feestelijk samenzijn herdacht, dat Ds. T. H. Meedendorp haar 25 jaar heeft gediend. De bijeenkomst stond onder leiding van Ds. A. C. Haitsma van Heerde. Br. J. Boonstra, de vice-voorzitter van de kerkeraad en verschillende andere sprekers voerden het woord. Aan de jubilaris, die aan het slot van de avond een dankwoord sprak, werden diverse cadeaux aangeboden.

Heemse. De kerkeraad van Heemse besloot over te gaan tot het beroepen van een tweede predikant.

Bussum. De Raad van de Kerk te Bussum besloot instemming te betuigen met het verzoek van de Kerk te Dribergen, gericht aan de Classis 's-Gravenhage, een bededag uit te schrijven in verband met de vele zwaarigheden in het leven der kerken.

Wel heeft de Raad van Bussum aan de Classis 's-Gravenhage verzocht voor de te houden bidstond de avond van een werkdag aan te wijzen, zoals dit ook vroeger in de kerk gebruikelijk was.

Kerkdiensten Rotterdam-Centrum. Met ingang van 1 januari 1966 vangen de morgenkerkdiensten van de kerk van Rotterdam-Centrum aan om 10 uur. De aanvang van de middagdiensten blijft ongewijzigd (16.30 uur).

ADRESSEN

Scheveningen, scriba: C. Schram, Zeeweg 13. Telef. 070-559917.

Middelharnis, scriba: S. de Vos, Nieuwstr. 11, Middelharnis.

Ds. Th. Hoff, emeritus-predikant van Voorthuizen verhuisde naar De Knobben 8, Drachten. Telef. 05120-2516.

Adres diaconie der Geref. Kerk te Zeist: Tj. B. Boersma, Laan van Cattenbroeck 32, Zeist.

AMSTERDAM-WEST OVER POSITIE Ds. A. DUIS

De Raad van de Gereformeerde Kerk te Amsterdam-West, in vergadering bijeen op Vrijdag 10 December 1965,

heeft kennisgenomen van de Acta van de Generale Synode te Rotterdam-Delfshaven, art. 102 b; van de mededeling van de Raad van de Gereformeerde Kerk te Enschede-Oost betreffende de in genoemd artikel bedoelde zaak en van een brief van de Raad van de Gereformeerde Kerk te Hoogeveen dienaangaande;

Hij is van oordeel

dat de Generale Synode op grond van wat zij voorts overwoog onder 1-5 terecht heeft uitgesproken, dat appelland zich terecht beklagt, dat de classis Hoogeveen heeft uitgesproken, dat met de opheffing van de gemeente van Emmer-Compascuum en Emmer-Erfscheidenveen „ambt en radicaal” van Ds. A. Duits „hebben opgehouden”.

Hij spreekt uit

a) dat, waar deze uitspraak van de classis Hoogeveen ook naar het oordeel der Generale Synode niet juist is te achten, ambt en radicaal van Ds. A. Duits niet hebben opgehouden en de kerken dienovereenkomstig Ds. A. Duits hebben te bejegenen als een dienaar des Woords;

b) dat de uitspraak van de Generale Synode, dat n.l. „de classis Hoogeveen de positie van br. A. Duits aldus behoort te regelen, dat hij de naam en eer van een dienaar des Woords wederom ontvangt” de classis Hoogeveen terecht wijst op haar roeping, maar de andere kerken niet van hare ontslaat.

De kerkeraad overweegt hierbij

a) dat het hier niet een onrechtmatige afzetting betreft, die normaliter in de ordelijke weg dient teniet gedaan te worden, maar een verklaring, een oordeel, een uitspraak van kerkrechtelijke aard;

b) dat het hier een volstrekt nieuw, met de grondgedachten van o.m. art. 11 en 15 der kerkenordening strijdend kerkrecht betreft, dat de classis Hoogeveen in strijd met de kerkrechtelijke praxis der kerken sinds de Reformatie zoekt in te voeren, hetwelk de overige kerken niet binden kan noch mag;

c) dat de classis Hoogeveen voldoende tijd heeft gehad de desbetreffende besluiten der Generale Synode te ratificeren en uit te voeren, maar dat zij met gezochte redeneringen zich van deze plicht zoekt te ontslaan, weshalve de overige kerken zich niet langer in haar roeping mogen laten ophouden.

Wat de brief van de Raad van de Gereformeerde Kerk te Hoogeveen betreft, oordeelt de kerkeraad

a) dat genoemde Raad verwijst naar de zaak Goossens en inzonderheid naar de Acta art. 475 b, van oordeel is: „aangezien alleen de kerk te Zwolle de aangewezen instantie is voor herstel van Ds. S. J. P. Goossens in zijn ambtsbediening”;

b) dat hij (de Raad der Geref. Kerk te Amsterdam-W.) reeds gewezen heeft op het verschil tussen een onrechtmatige afzetting en een verklaring als van de classis Hoogeveen d.d. 10 Juni 1963, welke niet als een ontzetting uit het ambt is te beschouwen, maar als een onjuist oordeel omtrent een rechtspositie;

c) dat de Raad van de Gereformeerde Kerk te Hoogeveen aan die te Enschede-Oost verwijst, dat deze een deel van wat de classis Hoogeveen constateerde enz. weglaat en het doet voorkomen alsof alleen de 5de constatering de grond was voor de betwiste uitspraak der classis Hoogeveen; dat hij echter zelf weglaat en verwaarloost bij zijn aandringen op ambtsherstel van Ds. S. J. P. Goossens, dat de Generale Synode heeft uitgesproken onder 2 „dat evenwel het niet-erkennen van de Raad der Kerk te Zwolle als Raad van Christus' Kerk door Ds. S. J. P. Goossens het de kerkeraad onmogelijk maakt hem zonder meer in zijn ambt te erkennen en te ontvangen”, en derhalve zich schuldig maakt aan een zelfde fout, als hij aan de Kerkeraad te Enschede-Oost verwijst, waardoor hij doet wat de Heere veroordeelt in Matth. 7 : 3.

Hij besluit van het bovenstaande mededeling te doen aan Ds. Duits te Emmer-Erfscheidenveen;

de Raad van de Gereformeerde Kerk te Hoogeveen en te Enschede-Oost;

de e.v. classis Hoogeveen en aan

alle Gereformeerde Kerken in Nederland.

Namens de Raad voornoemd,

G. Janssen, Praeses

J. Erkelens, Scriba

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404-12452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij